

Youri Vande Sande & Maarten Van Nieuwenhove
Provinciaal Onderwijs Vlaanderen
 Contact: *youri.vande.sande@pov.be*
maarten.van.nieuwenhove@pov.be

Taal als sleutel. Werken aan basisgeletterdheid Nederlands

1. Inleiding

Hoe kunnen we leerlingen echt wapenen voor hun schoolloopbaan en hun plaats in de samenleving? Door in de eerste graad van het secundair onderwijs te investeren in basisgeletterdheid Nederlands leggen we een stevig fundament dat alle verdere leerprocessen ondersteunt. In de praktijk blijkt het voor leraren echter niet evident om de eindtermen basisgeletterdheid in kaart te brengen en systematisch op te volgen. Aan de hand van een screeningsinstrument dat de pedagogische begeleidingsdienst van Provinciaal Onderwijs Vlaanderen (POV), samen met de Examencommissie ontwikkelde (en blijvend verder ontwikkelt), bieden we scholen hierbij ondersteuning.

2. Eindtermen basisgeletterdheid: betekenis en verwachtingen

In Vlaanderen zet de overheid sinds een aantal jaar in op de basisgeletterdheid (BG) van leerlingen in de eerste graad van het secundair onderwijs. Deze leerlingen zijn dan ongeveer twaalf tot veertien jaar oud. Deze doelen werden geformuleerd voor Nederlands, Digitale competenties en Wiskunde, en benoemen wat leerlingen na twee leerjaren moeten beheersen om actief te kunnen deelnemen aan de samenleving. Er wordt verwacht dat elke individuele leerling de doelen behaalt; anders kan de leerling niet slagen voor die graad. Specifiek voor Nederlands zijn er drie doelen basisgeletterdheid geformuleerd. Een eerste doel focust op receptieve vaardigheden, een tweede op productieve vaardigheden en een derde op interactieve vaardigheden.

3. Digitaal screeningsinstrument

Gezien het grote maatschappelijke belang van deze doelen, is het noodzakelijk dat schoolteams de beheersing van deze doelen nauwkeurig en genuanceerd in kaart brengen. In de praktijk stelde de begeleidingsdienst echter vast dat dit voor leerkrachten geen evidentie is. Daarom sloeg de begeleidingsdienst van POV de handen in elkaar met de Examencommissie (een instelling die examens inricht voor iedereen die geen

diploma heeft behaald in het gewone onderwijssysteem en dat alsnog wenst te behalen).

Het digitale screeningsinstrument dat we samen ontwikkelden, biedt met fijnmazige rapportage inzicht in de leerresultaten voor de BG. Het gaat om een digitale toets, aangeboden via het platform *AssessmentQ*, die uiteenvalt in twee luiken. In het eerste luik brengen we de lees- en luistervaardigheid van de leerlingen in kaart. In een tweede luik gaat er aandacht naar de schriftelijke productie en schriftelijke interactie.

In wat volgt, lichten we beide luiken grondig toe. We duiden hierbij eerst hoe we te werk zijn gegaan voor ons pilootproject dat we in het schooljaar 2022-2023 gestart zijn en waaraan vijf provinciale scholen hebben deelgenomen. Daarna lichten we, per luik, toe hoe we, op basis van de bevindingen, de screening bijgestuurd hebben en tot op heden blijvend verder inzetten.

3.1. Receptieve vaardigheden

Doel BG 2.1 luidt als volgt: “De leerling haalt bij het lezen en luisteren doelgericht het onderwerp en relevante informatie uit niet-fictionele teksten”. De informatie, onderliggend aan het doel (de tekstkenmerken en vermelde tekstsoorten), is richtinggevend voor de selectie van passende lees- en luisterfragmenten. Het beheersingsniveau waarop het doel geformuleerd is, met name ‘analyseren’, bepaalt dan weer de complexiteit van de vraagstelling.

Op basis van deze informatie, namen we zowel voor de vaardigheid luisteren als voor lezen vijf tekstsoorten op in onze digitale screening. Zo kwamen de informatieve, narratieve, opiniërende, persuasieve en prescriptieve tekst aan bod. In totaal boden we in de testafname tien casussen aan. Per casus voorzagen we drie vragen: één onderwerpsvraag en twee vragen die gericht waren op relevante informatie.

Voorbeelden van onderwerpsvragen zijn:

- Met welke zoektermen vind je het filmpje terug?
- Welke titel past het best bij de tekst?
- Op welke vraag antwoorden de jongeren niet?

Voorbeelden van vragen die polsen naar relevante info zijn:

- Wie doet welke uitspraak?
- Zijn de volgende uitspraken volgens de tekst juist of fout?
- Vul de uitleg over de tekst verder aan.
- Wie volgt de tips uit het filmpje? Duid de drie juiste antwoorden aan.

Daar het telkens ging om gesloten vragen, kon het systeem deze automatisch verbeteren.

De verwerkte resultaten werden per deelnemende school aangeboden in een Excel-document met draaitabellen. De school ontving feedback op het niveau van de school, de klas en de leerling, en kon daarbij verschillende parameters selecteren en met elkaar combineren, met name: 'jaar', 'stroom', 'lezen/luisteren', 'onderwerp/info' en 'tekst-soort'. Concreet betekende het dat een leerkracht er bijvoorbeeld voor kon kiezen om in één specifieke klas na te gaan in welke mate de leerlingen erin slaagden om de relevante informatie in een narratieve leestekst correct te verwerken.

Ook na het pilootproject zijn we de test en resultaten op deze manier blijven aanbieden. Intussen bieden we per schooljaar twee afnamemomenten aan. Hieraan nemen intussen meer dan twintig provinciale secundaire scholen deel. De informatie maakt gerichte bijsturing van het lesprogramma en remediëring op het niveau van de leerling mogelijk. Daarnaast worden leerkrachten nog meer datageletterd en kunnen zij vanuit data inzetten op het versterken van de lees- en luistervaardigheden van hun leerlingen. Ze krijgen immers zicht op hoe leerlingen scoren op globaal en zoekend lezen en op de tekstsoorten waarmee hun doelgroep het moeilijker heeft. Ze kunnen dan gericht hun lessen en didactiek bijsturen in functie van krachtigere lessen Nederlands.

3.2. Productieve en interactieve vaardigheden

Naast het minimumdoel basisgeletterdheid rond receptieve vaardigheden, zijn er ook nog twee andere. Zo is er een voor productieve en een voor interactieve vaardigheden, zowel mondeling als schriftelijk. Deze werden als volgt geformuleerd: "De leerling spreekt en schrijft doelgericht in eenvoudige communicatieve situaties" en "De leerling neemt doelgericht deel aan eenvoudige mondelinge en schriftelijke interactie". Ook hier zijn de minimumvereisten beperkt om deze doelen te behalen. In ons pilootproject kozen we ervoor om het schrijven en de schriftelijke interactie te testen.

Er waren twee vragen die op een schriftelijke manier in het platform van *AssessmentQ* beantwoord werden:

1. een zoekertje schrijven om klusjes te doen, om zo geld te verdienen om nieuwe betalende apps op de smartphone te kopen;
2. reageren op een post op jongerenforum 'Awel', waarbij de leerling studeertips gaf en de vraagsteller moed insprak voor zijn examens.

De leerlingen mochten hierbij een woordenboek en de spellingcontrole gebruiken. Bij de tweede opdracht kregen de leerlingen ook afbeeldingen ter inspiratie voor de studietips.

Anders dan de vragen bij doel BG 2.1, konden deze schrijfproducten niet automatisch verbeterd worden. We organiseerden hiervoor een heus verbeterfeest waarbij we met vijf leerkrachten en vier pedagogisch begeleiders door de teksten gingen en een score gaven. Hiervoor ontwikkelden we een *rubric*. Die *rubric* bevatte de minimumvereisten die de leerlingen moesten behalen om te slagen voor deze doelen. Zo werden de teksten geëvalueerd op:

- adequaatheid (waaronder tekstdoel en afstemming op de lezer);
- vormcorrectheid (met woordenschat, tekststructuur, zinsbouw en spelling als onderdelen);
- vlotheid.

Bij elk van deze criteria was het een voorwaarde dat het criterium behaald was als de boodschap duidelijk overgekomen was, wat ook wat zorgde voor subjectiviteit.

De grootste uitdaging was echter het verbeteren van deze schrijfopdrachten. Er waren rond de vijfhonderd tekstjes om te verbeteren. Eerst werd de *rubric* besproken en oefenden we met acht teksten om de scoring in de vingers te krijgen. Daarna gingen we apart aan de slag met vijf dezelfde opdrachten en vergeleken we onze scoring. We streefden er hierbij naar om tot maximale afstemming te komen. We merkten echter dat we na een aantal opdrachten regelmatig opnieuw moesten afstemmen. We verbeterden vaak ook parallel dezelfde opdrachten ter controle, alsook monitorden we de scores van iedere corrector, zodat er geen uitschieters waren in de scoring. Toch was het een hele klus om alles verbeterd te krijgen en alle verbeteraars op elkaar af te stemmen.

Van de leerlingen werd gevraagd om bij de opdracht minimaal tachtig woorden te schrijven. Bij minder dan zestig woorden werd de tekst niet verbeterd. Dat laatste moesten we wel aanpassen bij de correctie. We verbeterden alles en deden er dan een analyse op, zodat we achteraf alle teksten met minder dan 40 woorden niet meenamen in de scoring, omdat we daar weinig verschil zagen op de gemiddelde score. Sommige leerlingen sloegen de schrijfopdrachten in de test wel over, maar de meeste gingen ermee aan de slag om een antwoord te formuleren. Als er twee correctoren dezelfde tekst verbeterden, dan zagen we achteraf de minst afwijkende resultaten bij deze correctoren bij het criterium 'tekststructuur'.

Uit het pilootproject bleek dat het niet haalbaar zou zijn om schrijfvaardigheid en schriftelijke interactie te toetsen bij een grotere uitrol van de digitale screening. Op heden zou dat immers betekenen dat er meer dan 6.500 schrijftaken op korte tijd verbeterd zouden moeten worden. Daarom werden de *rubrics* openbaar gemaakt voor leerkrachten, zodat ze er zelf mee aan de slag kunnen gaan tijdens schrijf- en spreekopdrachten, ook in interactie.

De *rubrics* bevatten op de bovenste lijn het niveau van het minimumdoel zelf, en als er een minimumvereiste is die overeenkomt, op de lijn eronder het niveau van het minimumdoel basisgeletterdheid. Zo kunnen leerkrachten deze *rubrics* zelf implementeren in de evaluatie van hun lessen en bepalen of de basisgeletterdheid al dan niet bereikt werd. Op termijn zal blijken of computerprogramma's en AI soelaas kunnen bieden bij het verbeteren van een grote hoeveelheid schrijfproducten. In het kader van de Vlaamse toetsen wordt hier volop onderzoek naar gedaan. Interesse in de *rubrics*? Stuur ons dan zeker een mailtje!

We hopen met deze data de leerkrachten bewust te maken van waar ze nog op kunnen inzetten tijdens hun lessen om de basisgeletterdheid bij de Vlaamse leerlingen te optimaliseren. Kleine steentjes dragen bij tot sterkere leerlingen.